

B O E K E N

Een voorbeeldige biografie

Rob Hartmans bespreekt:

J. Perry, *De voorman. Een biografie van Willem Hubert Vliegen, 1862-1947*. Amsterdam 1994.

In de ogen van buitenstaanders leidt een recensent een mooi leventje. Hij krijgt gratis boeken, het feit dat een redactie zijn oordeel belangrijk genoeg acht om te publiceren verleent hem een zeker 'gezag', en door middel van zijn bespreking kan hij in bescheiden mate invloed uitoefenen op de verkoopcijfers.

Is het werkelijk zo mooi? Hoewel ik op deze plaats zeker niet wil klagen zijn er bij het hierboven geschetste beeld wel wat kanttekeningen te plaatsen. Om te beginnen krijgt men soms uitgesproken rotboeken te recenseren. Zelfs het genoegen dat het schrijven van een vernietigende kritiek soms kan schenken weegt dan niet op tegen de ellende van het lezen. Waar de boekbespreker echter veel zwaarder onder gebukt kan gaan, is de druk om vooral een 'verantwoorde' recensie te schrijven. Om serieus te worden genomen moet de recensent bewijzen dat hij 'deskundig' is. En om dit aan te tonen dient men, ook bij boeken die men zeer goed vindt, op onderdelen kritiek te leveren. Meestal is dat niet zo'n probleem. Wie een paar honderd pagina's volschrijft, vergist zich meestal wel een keer, ziet een publikatie over het hoofd of produceert een formulering die verkeerd geïnterpreteerd kan worden. Het gebeurt ook wel dat

de inhoud vlekkeloos is, maar dat het boek ietwat moeizaam geschreven is. Kortom, de recensent vindt altijd wel iets waarmee hij kan bewijzen dat hij een waarachtige criticus is. Maar wat te doen als men laaiend enthousiast is over een boek, als men echt geen noemenswaardige kritiek kan leveren? De recensent loopt dan het gevaar versleten te worden voor een oppervlakkige jubelaar, een reclameschrijver, een verlengstuk van de uitgever. Het is mogelijk dat dan aan zijn deskundigheid getwijfeld wordt.

Vaak komt dit niet voor, maar op 26 augustus van dit jaar, op de honderdste verjaardag van de Nederlandse sociaal-democratie, werd een boek gepresenteerd dat in alle opzichten volmaakt lijkt. De biografie die Jos Perry schreef van Willem Vliegen is zowel inhoudelijk als stilistisch zo goed, 'vorm' en 'vent' vallen zo perfect samen, dat het voor de recensent een hele kluit wordt om te laten zien dat hij ook heel wat van het onderwerp afweet. Valt er dan helemaal niets aan te merken op deze biografie? Heeft Perry dan een vlekkeloos boek geschreven? Laten we eens kijken of we toch niet iets kunnen vinden.

Nuchter reformist

In zijn inleiding schrijft Perry dat het hem ging om een 'portret' van Vliegen. Het is niet zijn bedoeling geweest de toch al omvangrijke geschiedschrijving over de SDAP nog verder uit te breiden. Hé, daar hebben we misschien iets! Is deze biografie wel te lezen door mensen die niet al die boeken over de Nederlandse sociaal-democratie gelezen heb-

INHOUD

Willem Vliegen
Duitse eenwording
Spionage

B O E K E N

ben? Is het voor de belangstellende leek, die niet al die strategiedebatten en ideologische haarkloverijen paraat heeft, nog wel te volgen? Helaas, Perry beheerst de stof zo voorbeeldig dat hij op beknopte en heldere wijze het partijhistorische decor kan schilderen waartegen Vliegen zijn rol speelde. En aangezien Vliegen vanaf het allereerste begin tot vrijwel aan het einde een dominante rol heeft gespeeld in de SDAP, laat deze biografie zich tegelijkertijd lezen als een bondige partijgeschiedenis.

Maar wacht even! In die veelbewogen geschiedenis van de SDAP nam Vliegen zeer invloedrijke posities in als partijvoorzitter, parlementariër, wethouder, journalist en geschiedschrijver. Heel lang is er voornamelijk negatief geschreven over de wijze waarop Vliegen deze functies vervulde. Hij was immers de verpersoonlijking van het 'reformisme' en had Troelstra over hem niet gezegd dat hij langzaam aan afgleed naar de vrijzinnig-democraten? Toen vanaf het einde van de jaren zestig de geschiedschrijving over de Nederlandse arbeidersbeweging enigszins op gang begon te komen was de ideologische stellingname van Vliegen aanleiding om zeer kritisch te oordelen over deze 'rechtse' sociaal-democraat. Vooral in de kring rond het *Jaarboek voor de geschiedenis van de arbeidersbeweging en het socialisme in Nederland*, waartoe ook Jos Perry behoorde, koesterde men nogal wat reserves tegen Vliegen. Herkauwt Perry in zijn biografie niet alle oude, ultra-linkse vooroordelen tegen Vliegen, of is hij daarente-

gen doorgeslagen naar de andere kant en heeft hij een soort hagiografie gepubliceerd? Zelfs in de jaren zeventig was Perry's beeld van Vliegen al veel genuanceerder dan gebruikelijk, omdat hij zich vooral had verdiept in de 'jonge Vliegen', toen deze Limburgse typograaf nog een revolutionair was. Maar ook de 'reformist' Vliegen komt er nu bij Perry zeer goed van af, al heeft dat beslist niet geleid tot een heiligverklaring. Bewondering en kritische distantie houden elkaar in dit boek goed in evenwicht. Perry heeft in de loop der jaren duidelijk meer waardering gekregen voor de nuchtere en praktische instelling van Vliegen. De pragmaticus Vliegen heeft toch heel wat meer tot stand gebracht dan ideologische scherpstijpers als Henriëtte Roland Holst en Herman Gorter en quasi-revolutionaire praatjesmakers als Wijnkoop en Van Ravesteijn. Toch slikt Perry niet alles voor zoete koek, en geeft hij duidelijk aan waar hij bedenkingen koestert tegen de opvattingen van Vliegen. Van de weinig 'vrouwvriendelijke' ideeën van de oude baas wordt Perry af en toe een beetje moe, en ook plaatst hij enige kanttekening bij de later wel erg sterke verabsolutering van de 'organisatie'. Het beruchte 'advies' uit de zomer van 1940, waarin Vliegen stelde dat het partij-apparaat als het even kon behouden moest worden, wordt door Perry echter zo zorgvuldig geanalyseerd, dat duidelijk wordt dat de bejaarde voorman hier een fout heeft gemaakt, maar dat hij allesbehalve 'fout' was. Perry verzwijgt niets, praat niets goed,

maar bespaart ons in zijn kritiek het irritante opgeheven vinger-tje.

Vermaledijde Troelstra

Als een biograaf zich verdiept in een persoon die geen evidente schurk was, in de categorie van een Hitler of een Stalin, dan heeft hij onwillekeurig de neiging, bij alle kritische kanttekeningen, zo'n figuur te schilderen als een soort held. En ook bij Perry is Vliegen duidelijk een held. Daar is niets op tegen, zij het dat nogal wat biografen hierbij een methode gebruiken die enigszins dubieus is. Om de eigen held te laten schitteren is het altijd handig om diens tegenstanders flink zwart af te schilderen. En hoewel de recente biografieën van Domela Nieuwenhuis en Henri Polak respectievelijk goede en zeer goede wetenschappelijke studies zijn, werd er in deze boeken wel zeer negatief geoordeeld over een man die geregeld ook een opponent was van Vliegen: die vermaledijde Troelstra. Ook in het boek van Perry komt Pieter Jelles er allerminst goed van af. Duidelijk wordt dat het een vrijwel onmogelijk mens moet zijn geweest, en dat het feit dat Troelstra en Vliegen het niettemin ruim dertig jaar met elkaar hebben uitgehouden voor bijna honderd procent de verdienste van laatstgenoemde is geweest. Toch beschrijft Perry Troelstra met veel meer begrip en distantie dan Bloemgarten, die zich opwond over 's mans 'geslijm' of Meyers, die hem een 'glibberige draaikont' noemde. Op deze wijze is Perry in staat aannemelijk te maken dat, hoezeer de karak-

B O E K E N

ters van Vliegen en Troelstra ook botsten, beide mannen elkaar zeer hard nodig hadden. De snel geëmotioneerde en neurotische Troelstra vond in Vliegen een nuchter en zakelijk tegenwicht. Vliegen moest weliswaar verschillende malen de troep opruimen als Troelstra er, zoals in 1913 en 1918, een zootje van had gemaakt, hij was zich er van bewust dat de beweging Troelstra niet kon missen. Vliegen werd na het afscheid van Troelstra voornamelijk gepasseerd omdat hij zo bedaarnd was. Hij sprak niet erg tot de verbeelding, en hoe zou zo'n leider die verbeelding dan aan de macht moeten brengen?

Zoals we hebben geconstateerd gebruikt Perry niet van die gemakkelijke invectieven, hij geeft zich niet over aan ordinair gescheld. Wil dat zeggen dat we hier te maken hebben met zo'n oersaai, tot snurkens toe 'verantwoord' boek vol 'enerzijds-anderzijdsen'? Helaas, ook daar kunnen we Perry niet van betichten. Of hij nu Vliegengs jeugd in Limburg beschrijft, zijn eerste aanrakingen met het socialisme, het moeizame propagandawerk compleet met vechtpartijen, de gevangenisstraffen, de 'ballingschap' in Parijs, de tumultueuze vergaderingen tijdens de spoorwegstakingen van 1903, de vele aanvaringen met Troelstra, of het eindeloze gehakketak binnen de partijleiding – Perry doet dit op zo'n beeldende en prettige wijze dat hij de lezer echt meeslept door het veelbewogen leven van deze even sympathieke als strijdbare man. Er zijn slechts twee

hoofdstukken die niet lezen als een TGV, maar waarin de lezer voortsukkelt in een boemeltreintje. Zo, eindelijk eens kritiek? Integendeel, juist dat bedaarnde tempo past volmaakt bij die twee hoofdstukken. In het ene beschrijft Perry Vliegengs optreden als lid van de delegatie die de Nederlandse regering had afgevaardigd naar de ontwapeningsconferentie van de Volkenbond in 1932 en 1933. De zich moeizaam voortslepende onderhandelingen en de eenzame uren die Vliegen doorbracht op zijn Geneefse hotelkamer worden door Perry op gepaste wijze beschreven. Ook het laatste hoofdstuk, over de jaren 1940-1947, als Vliegen definitief aan de zijlijn staat, leent zich niet voor flitsende beschrijvingen. Met trefzekere hand schetst Perry hier het toenemende isolement van Vliegen als gevolg van de bezetting, de ouderdom en het langzaam uitsterven van dierbaren en bekenden. Toen Vliegen in juni 1947 stierf was hij vierentachtig jaar oud. De wereld was ingrijpend veranderd, de partij waarvan hij een van de belangrijkste oprichters was geweest, was anderhalf jaar eerder met zijn toestemming opgegaan in de Partij van de Arbeid. Een vol en bewogen leven had zijn voleinding gevonden.

Man van het verleden

In ruim twee bladzijden 'epiloog' laat Perry Vliegen begraven en maakt hij de balans op. Vliegen was in de geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging in meer dan één opzicht uniek. Niemand speelde gedurende zo'n

lange periode, meer dan een halve eeuw, een zo prominente rol. Vliegen had, in tegenstelling tot Domela, Troelstra en tal van mindere goden, geen 'sterallures'. Zonder veel aandacht naar zich toe te trekken was hij betrokken bij alle belangrijke beslissingen. Perry citeert in dit verband Mathilde Wibaut: 'Je vond het zo gewoon dat hij er altijd was.' Belangrijker dan die vrijwel permanente aanwezigheid is het gegeven dat Vliegen vroeger en consequenter dan enig andere Nederlandse socialist inzag dat alleen een evolutionaire, 'reformistische' koers perspectieven bood. In latere jaren kreeg Vliegen het etiket van koel, om niet te zeggen koud, 'verstandsmens'. Een enigszins dorre pragmaticus die verschrikkelijk voorzichtig was. Perry toont ons hem echter als iemand vol hartstochten en idealen, wel iemand die door veel ervaringen wijs en daardoor ook behoedzaam was geworden. Onverantwoorde risico's wees hij af, maar zijn voorzichtigheid ging niet zo ver dat hij conflicten uit de weg ging. Onverzettelijk verdedigde hij zijn visie, desnoods tegen de meerderheid in. Als de belangrijkste geschiedschrijver van de socialistische beweging, die hij bij alle andere werkzaamheden óók was, had hij een scherp oog voor de waarde van wat historisch gegroeid was. Samen met zijn nimmer onder stoelen of banken gestoken afkeer van de waan van de dag bezorgde hem dat op het einde van zijn loopbaan de reputatie een man van het verleden te zijn. Op de laatste bladzijde vraagt Perry zich af, of Vliegen

B O E K E N

dat ook voor ons is, om te besluiten met dit antwoord: 'Ongetwijfeld, maar in een andere zin: een man van een verleden dat voortleeft, niet alleen in zijn eigen geschiedschrijving, maar ook in de politieke traditie die hij mede schiep.' Een mooi einde, zeker voor een boek dat exact honderd jaar na de oprichting van de SDAP verscheen, al kan men zich afvragen of er van die traditie inmiddels niet erg weinig is overgebleven. Pragmatisme, het zich aanpassen aan gewijzigde omstandigheden, de weg van de kleine en behoedzame stappen – het waren zeker zaken waar Vliegen voor stond, maar Perry heeft juist laten zien dat dat bij Vliegen niet het enige was. Trouw aan de beginselen, idealisme, en onverzettelijkheid hoorden er eveneens bij. En hoewel Vliegen tijdens de kabinetsformatie van 1913 het advies gaf: 'aanpakken!', kan men zich in gemoede afvragen of hij zo enthousiast geweest zou zijn over de 'paarse coalitie' die pas 81 jaar later tot stand kwam.

Hoogtepunt

Kan men zich zorgen maken over het heden en de toekomst van de Nederlandse sociaal-democratie,

het verleden van deze beweging wordt steeds rijker en imposanter. En Perry, die ook al het mooiste hoofdstuk schreef van het eveneens in het jubileumjaar verschenen gedenboek *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland, 1894-1994*, heeft hierin een belangrijk aandeel gehad. In de al maar rijzende stroom van literatuur over het Nederlandse socialisme is dit boek wat mij betreft tot nog toe het hoogtepunt. Uiteraard wil dat niet zeggen dat deze biografie andere werken overbodig maakt. Perry heeft immers alle ontwikkelingen en gebeurtenissen moeten beschrijven vanuit de optiek van Vliegen, alles wat buiten diens blikveld viel – al was dat niet overdreven veel – moest buiten beschouwing blijven. Wat deze biografie echter vooral zo subliem maakt, is dat Perry de neiging heeft weten te onderdrukken om alles waarmee Vliegen zich bemoeid heeft te behandelen. Over de parlementariër en wethouder Vliegen worden we slechts in bescheiden mate ingelicht. En Perry reconstrueert evenmin alle werkzaamheden van de bijkans ontelbare partijcommissies waarvan Vliegen deel heeft uitgemaakt. Is dat erg, hebben we nu eindelijk iets

gevonden om Perry te kritiseren? Ik meen van niet. Als hij al deze zaken op enigszins adequate wijze had willen behandelen, en ook meer aandacht aan het privéleven van Vliegen had willen besteden dan hij nu heeft gedaan, dan had het boek geen 443 bladzijden tekst geteld, maar minstens duizend. Daarmee was deze biografie een boek geworden, dat alleen door specialisten en fanatieke liefhebbers geraadpleegd wordt. Nogal wat biografieën bestaan uit een schier onafzienbare reeks belangrijke en onbelangrijke gebeurtenissen. Perry daarentegen heeft keuzes durven maken. Doordat hij hoofd- en bijzaken zeer scherp van elkaar heeft weten te onderscheiden, terwijl hij tegelijkertijd oog had voor het verhelderende en smaakmakende detail, heeft hij een boek geschreven dat door iedereen, specialist én leek, met gemak én plezier gelezen kan worden. En dat plezier weegt ruimschoots op tegen de frustratie van de recensent dat hij geen noemenswaardige kritiek heeft kunnen leveren. Het is dus toch een mooi vak!

ROB HARTMANS
Historicus

